

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Japan 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Japan är en parlamentarisk demokrati med flerpartisystem och konstitutionell monarki. Landet har en omfattande lagstiftning till skydd för de mänskliga rättigheterna. Flera rättigheter skyddas i författningen. Respekten för de mänskliga rättigheterna är i allmänhet god med vissa undantag.

Japan tillämpar dödsstraff. Debatten om dödsstraff har länge stått stilla. 2016 tog det japanska advokatsamfundet för första gången ställning för avskaffandet av dödsstraffet.

FN:s kommitté mot tortyr har kritiserat systemet med så kallade ersättningsfängelser, där misstänkta kan hållas häktade upp till 23 dygn i avvaktan på åtal. Situationen i häkten och tillvägagångssättet under polisförhör har också kritiserats.

Diskriminering definieras inte i lagen och trots upprepade uppmaningar från flera FN-organ har Japan inte antagit en särskild diskrimineringslag, vilket gör det svårt att lagföra fall av rasdiskriminering och hatbrott. 2016 stiftades en lag om hatpropaganda, så kallat "*hate speech*". Lagen har kritiserats för att den är tandlös och enbart gäller för utländska personer som är bosatta legalt i Japan.

Sexuella trakasserier och diskriminering av kvinnor i arbetslivet förekommer, sannolikt med ett stort mörkertal. Regeringen arbetar för att underlätta kvinnors deltagande på arbetsmarknaden, men utvecklingen går långsamt.

Social diskriminering av nationella minoriteter, tidigare kastlösa (burakumin) samt urfolk (ainu), är föremål för kritik från FN och civilsamhällsorganisationer.

Pressfriheten respekteras generellt, men uppgifter om växande självcensur bland journalister förekommer.

Människohandel förekommer. Innehav av barnpornografi kriminaliserades 2014, men barnpornografiskt innehåll i tecknade serier är fortfarande lagligt och försäljning förekommer.

I allmänhet lever man i Japan materiellt sett väl, med god tillgång till hälsovård, utbildning, arbete och boende. Inkomstskillnaderna har under efterkrigstiden varit förhållandevis små, men har ökat under senare år.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

Rättsstatens principer respekteras i allmänhet i Japan. Rättsväsendet är oberoende och rättsliga avgöranden, både nationella och internationella, verkställs. Rättsväsendet och tillsynsorganen har integritet och kan verka effektivt i förhållande till den verkställande makten och andra delar av staten. Regering och myndigheter granskas kritiskt och fritt av media och av civilsamhälls- och andra organisationer.

Enskilda har tillgång till rättsskipning och har möjlighet till ansvarsutkrävande gentemot myndigheterna. Det förekommer inga rapporter om amnestier eller andra former av ansvarsfrihet. Ansvarskrävande förekommer i de fall då myndigheterna eller dess företrädare har begått brott. Ämbetsmän tillsätts eller skiljs från sina ämbeten baserat på merit, inte på godtyckliga grunder.

Korruption inom rättsskipningen, förvaltningen och andra viktiga samhällsfunktioner är mycket ovanligt. Enskilda och företag verksamma i Japan löper låg risk att stöta på korruption. Japan intar plats 20 av 176 på *Transparency International's* index över upplevd korruption år 2016.

Det finns inga uppgifter om systematisk diskriminering inom rättsväsendet eller om att det skulle förekomma skillnader mellan olika gruppers tillgång till rättvisa.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Japan är en parlamentarisk demokrati med flerpartisystem och en konstitutionell monarki. Kejsaren är enligt författningen symbol för staten och för folkets enighet och har ingen politisk makt. Parlamentet består av ett underhus och ett överhus. Det finns tre typer av val: val till underhuset som hålls vart fjärde år eller vid parlamentets upplösande, val till överhuset som hålls vart tredje år då hälften av ledamöterna tillsätts samt lokala val som hålls vart fjärde år för län, städer och mindre samhällen. Det senaste valet till överhuset ägde rum i juli 2016 och det senaste valet till underhuset i december 2014.

Politiska rättigheter är lagstadgade och respekteras generellt. Valen i Japan är fria och rättvisa och några uppgifter om valfusk förekommer inte. En fungerande opposition finns och kan verka fritt. År 2016 sänktes rösträttsåldern för japanska medborgare från 20 år till 18 år. I samband med ändringen av rösträttsåldern blev det också tillåtet för gymnasieelever som är 18 år och äldre att delta i politiska aktiviteter och valkampanjer.

Den kvinnliga representationen i landets regering och parlament är låg. I parlamentets underhus är andelen kvinnliga ledamöter 9,5 procent (45 av 475 ledamöter) och i överhuset är den 20,7 procent (50 av 242 ledamöter). Tre av regeringens 20 ministrar är kvinnor. I interparlamentariska unionens jämställdhetsranking, som jämför andelen kvinnliga ledamöter i parlamentet i olika länder, hamnade Japan på plats 157 av 199 länder 2016.

Det civila samhällets utrymme

Civilsamhällsorganisationer är fria att bedriva verksamhet i landet, men är relativt svaga och saknar en stark påverkan på den offentliga debatten då samhällsengagemanget hos stora delar av befolkningen är svagt. Dialog mellan det civila samhället och myndigheterna förekommer, men civilsamhällets röst väger inte lika tungt som många andra aktörers. Människorättsförsvarare är fria att bedriva verksamhet och kritik mot regeringen accepteras.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Japansk lag förbjuder tortyr och omänsklig behandling. FN:s kommitté mot tortyr har dock vid upprepade tillfällen, senast 2013, riktat kritik mot att tortyr inte definieras i lagen. Samma kommitté har också, tillsammans med flera civilsamhällsorganisationer, länge kritiserat såväl tillvägagångssätt under polisförhör och häktning som förhållandena i japanska häkten och fängelser. Uppgifter förekommer om att polis och fängelsepersonal både fysiskt och psykiskt misshandlat fångar och anhållna personer. Rättssystemet betonar starkt vikten av erkännanden och en mycket hög andel av alla domar baseras på erkännanden. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har uttryckt oro för en ökad risk för kränkande förhör som syftar till erkännande.

Fängelseförhållandena motsvarar internationell standard, men vissa fängelser saknar tillräckliga värmesystem under vintern samt luftkonditionering under sommaren. År 2015 dog en intagen på grund av värmeslag. Flertalet fängelser är också ouppvärmda nattetid på vintern. Det förekommer uppgifter om att intagna fått köldskador. Överbeläggning förekommer i vissa av landets fängelser. Det finns också rapporter om otillräcklig medicinsk vård, för få läkare och försenade behandlingar, särskilt vad gäller psykiska sjukdomar, på vissa fängelser. Detta gäller även i ungdomsfängelser och häkten för personer som utreds för immigrationsärenden. Utländska observatörer har rapporterat om att tillgången till tandvård är minimal och att tillgång till palliativ vård saknas. Det förekommer även uppgifter om fysiska bestraffningar i fängelser.

Regeringen tillåter i allmänhet civilsamhällsorganisationer att besöka fängelser. Det förekommer dock kritik mot avsaknaden av transparens, då det är justitieministeriets tolkar som används vid intervjuer med de intagna och justitieministeriet som sköter all logistik under besöket.

Människohandel förekommer. Särskilt kvinnor från minoritetsgrupper och migranter är drabbade. År 2014 utarbetade Japan en ny handlingsplan för att bekämpa människohandel. Japansk lagstiftning saknar ett omfattande förbud av alla former av människohandel. Istället använder man sig av befintlig lagstiftning gällande bland annat prostitution, människorov och barn. I det amerikanska utrikesdepartementets rapport om människohandel 2016

kritiserades Japan för att man tillåter böter som alternativ till fängelsestraff vid en fällande dom i brottsfall som rör människohandel.

Dödsstraff

Japan tillämpar dödsstraff. Dödsstraff utdöms för särskilt bestialiska mord och massmord. Åldersgränsen för dödsstraff är 18 år. Avrättning sker genom hängning.

Dödsdömda fångar hålls i förvar på samma anstalter som andra fångar. De hålls vanligen isolerade, ibland i tiotals år, med liten eller ingen kontakt med omvärlden med undantag av fångvaktare och besök av anhöriga och juridiska ombud. Besök av anhöriga är strängt övervakade. Dödsdömda fångars möjlighet till motion och annan sysselsättning än religiösa ceremonier är starkt begränsad.

Kritik har framförts mot att den dödsdömda hålls i isoleringscell under långa perioder och inte får reda på tidpunkten för avrättningen förrän några timmar innan dess verkställande. Anhöriga och den dödsdömdas juridiska ombud får besked om avrättningen först efter dess verkställande.

Under perioden 2012 till 2016 ägde 23 avrättningar rum. Sju avrättningar genomfördes 2012, det sista året vid makten för den dåvarande regeringen som leddes av det Demokratiska partiet. År 2013 då den nuvarande regeringskoalitionen, ledd av det Liberaldemokratiska partiet, tagit över avrättades åtta personer. År 2014 respektive 2015 avrättades tre personer och under första halvåret 2016 avrättades två personer. Antalet personer som har dömts till döden och väntar på avrättning är 129.

Debatten om dödsstraffet har länge stått stilla. År 2016 beslöt dock det japanska advokatsamfundet att man ska arbeta för dödsstraffets avskaffande. Det är första gången advokatsamfundet tydligt tar ställning i frågan. Samfundets mål är ett avskaffande av dödsstraffet före 2020, då FN:s kriminalpolitiska kongress ska hållas i Japan. Flera civilsamhällsorganisationer arbetar också aktivt mot dödsstraffet.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Japansk lag förbjuder godtyckliga frihetsberövanden och staten respekterar i allmänhet detta förbud. Det förekommer dock uppgifter om godtyckliga frihetsberövanden av personer av utländsk härkomst, då främst mörkhyade asiater och personer av afrikansk härkomst.

Situationen för häktade i Japan har kritiserats. FN:s kommitté mot tortyr har bland annat kritiserat systemet med så kallade ersättningsfängelser (*daiyo kangoku*), celler på polisstationen där misstänkta hålls häktade i väntan på åtal. Polisen kan utan åtal hålla en person i 72 timmar, men efter beslut av åklagare kan tiden förlängas med tio dagar i två omgångar, till maximalt 23 dygn. Trots att det krävs starka brottsmisstankar för förlängning av häktningsperioden finns uppgifter om att det är mycket vanligt att så sker.

Rättssäkerhet

Rättsstatens principer är förankrade i författningen och respekteras generellt. Rättsystemet betonar starkt vikten av erkännanden och en stor majoritet av alla brottmål bygger på erkännanden. Lagen ger polisen rätt att genomföra förhör utan närvaro av den häktades försvarsadvokat samt rätt att neka försvaret tillgång till bevismaterial. Förhör genomförs ibland dag efter dag, upp till tio timmar per dag. Systemet kritiseras av civilsamhällsorganisationer för att riskera leda till framtvingade erkännanden. Den bristfälliga dokumenteringen av polisförhör har länge kritiserats och det finns planer på att öka användningen av videoupptagning vid förhör, men andelen förhör som videodokumenteras är ännu mycket låg.

Polisstyrkan är generellt välorganiserad och disciplinerad. Det förekommer mycket sällan uppgifter om korruption inom polisväsendet. Kritik mot bristfälliga undersökningar av fall rörande polisövergrepp förekommer däremot.

Straffrihet

Inga kända uppgifter om straffrihet förekommer.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet, respekteras generellt men uppgifter om växande självzensur bland journalister förekommer. I Reportrar utan gränser pressfrihetsindex 2016 har Japan plats 72 av 179 och bedöms ha noterbara problem. Japan har tappat 61

placeringar sedan år 2010 då Japan hade plats elva. FN:s specialrapportör för åsikts- och yttrandefrihet har uttryckt allvarlig oro över journalisters möjligheter till oberoende rapportering.

En av de huvudsakliga orsakerna bakom utvecklingen anses vara lagen om stärkt skydd för statshemligheter som trädde i kraft år 2014 trots omfattande kritik och protester från allmänheten. Lagen innebär att personer som avslöjar hemlig information kan få upp till tio års fängelse och har kritiserats för att den inte erbjuder något skydd för visselblåsare och för att den möjliggör för myndigheter att dölja obekväma uppgifter.

FN:s specialrapportör för åsikts- och yttrandefrihet har även konstaterat att det så kallade journalistklubbssystemet (*Kisha Club*) på ministerier, organisationer och företag innebär risk för att journalister utsätts för påtryckningar. Institutioner med journalistklubbssystem håller presskonferenser enbart för medlemmarna i journalistklubben. Systemet har kritiserats för att försvåra rapporteringen för icke-medlemmar, bland annat utländsk media och frilansjournalister.

Det förekommer inga kända uppgifter om att myndigheterna skulle inskränka tillgången till eller bedriva olaglig övervakning av, kommunikationen på internet.

Mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfriheten respekteras i allmänhet. Rätten att ansluta sig till politiska och fackliga organisationer skyddas i författningen. Demonstrationer tillåts. Fackföreningar verkar utan inskränkningar. De organiseras inom företagen snarare än inom den industri där företaget verkar. Knappt 18 procent av den totala arbetsstyrkan är fackligt ansluten. Den största arbetstagarorganisationen är Rengo med omkring 6,8 miljoner medlemmar.

Religions- och övertygelsefrihet

Religions- och övertygelsefriheten respekteras i allmänhet. Författningen garanterar religionsfrihet för alla och klargör att religiösa organisationer inte får erhålla några förmåner från staten och att de inte får utöva något politiskt inflytande. Ingen får heller tvingas att delta i religiösa aktiviteter.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Arbetslösheten var 3,4 procent år 2015. I och med den ökande användningen av deltids- och korttidskontrakt är numera en tredjedel av arbetskraften inte fast anställd, ofta med sämre arbetsvillkor och lägre löner. Rätten till kollektiv förhandling och strejkrätten är skyddade i lag. Det finns inga uppgifter om att barnarbete förekommer.

En viktig del av regeringens ekonomiska politik är att öka andelen arbetande kvinnor. År 2016 utgjorde kvinnor 43 procent av den totala arbetsstyrkan, men så många som 53 procent av dessa kvinnor hade deltids- eller korttidskontrakt. Trots att unga japanska kvinnor numera innehar en universitetsexamen i högre grad än unga japanska män har de svårare att få en anställning. Sexuella trakasserier och diskriminering mot kvinnor är relativt vanligt förekommande i arbetslivet. Det japanska lönesystemet, som premierar ålder och antal år tillbringade inom samma företag, är också ofördelaktigt för kvinnor som har varit borta från arbetet under exempelvis föräldraledighet. År 2016 var löneskillnaden mellan män och kvinnor 26,6 procent, den näst största bland OECD-länderna. Omkring 60 procent av alla kvinnor lämnar sitt jobb efter att ha fött sitt första barn. Brist på förskoleplatser, långa arbetsdagar, en hög grad av övertidsarbete och könsstereotypa könsroller där kvinnan innehar huvudansvaret för hushållsarbetet är några faktorer som bidrar till att kvinnor i många fall måste välja mellan karriär och familj.

År 2016 presenterade regeringen för första gången en vitbok om *karoshi*, det japanska ordet för dödsfall på grund av överansträngning i arbetet. Vitboken kommer att uppdateras varje år. Dödsfall på grund av överansträngning i arbetet har varit ett uppmärksammat problem i Japan sedan 1980-talet. På många företag förekommer problem med mycket övertidsarbete samt ett systematiserat underrapporterande av övertidsarbetet. Framförallt drabbas *karoshi* äldre män, men på senare år har allt fler kvinnor och unga drabbats. Diskussionen om övertidsarbete och arbetsrelaterade dödsfall har intensifierats under 2016 efter flera uppmärksammade fall.

Japan har ratificerat fem av ILO:s åtta centrala konventioner: förbud mot tvångsarbete (nr 29), förbud mot barnarbete (nr 138 och 182), icke-

diskriminering i arbetslivet (nr 100) samt föreningsfrihet och förhandlingsrätt (nr 87 och 98).

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Tillgången till hälsovård är väl utbyggd i Japan och sjukförsäkringssystemet omfattar samtliga medborgare. Den japanska allmänna sjukförsäkringen innebär att staten står för 70 procent av vårdkostnaderna och patienten för de resterande 30 procenten. Mödradödligheten och barnadödligheten är mycket låg. Medellivslängden är 80,5 år för män och nästan 87 för kvinnor, vilket är en av de högsta i världen.

Kärnkraftsolyckan i Fukushima 2011 har inneburit en utmaning. Efter olyckan evakuerades de boende i närområdet på grund av strålningsrisken. Enligt WHO har olyckan bland annat lett till ökad risk för psykiska problem samt ökad förekomst av posttraumatiskt stressyndrom och förlösningssdepression bland de som evakuerades. På grund av oron för strålning utomhus har också den fysiska aktiviteten bland barn i närområdet minskat. Enligt flera civilsamhällsorganisationer har tillgången till korrekt information om strålningsrisker varit begränsad, liksom tillgången till hälsokontroller och vård för personer i de drabbade områdena.

Abort är tillåtet men omfattas inte av landets allmänna sjukförsäkring.

Rätten till utbildning

Den obligatoriska nioåriga grundskolan tillhandahålls för alla utan kostnad. Offentliga gymnasieskolor är avgiftsfria för de flesta barn. Höginkomsttagare måste dock betala en viss avgift för sina barns gymnasiestudier. Avgiftsfriheten gäller inte elever vid koreanska skolor. Koreaner är en diskriminerad minoritet i Japan. Avgifter för skoluniformer och skolutflykter förekommer. Så gott som samtliga elever i grundskolan går vidare till gymnasiet. År 2015 gick drygt 52 procent av de manliga eleverna och nästan 57 procent av de kvinnliga eleverna vidare till högre utbildning efter gymnasiet.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Levnadsförhållandena och den ekonomiska och sociala utvecklingen i Japan är god. Japan har plats 20 av 188 länder i UNDP:s index för mänsklig utveckling. I allmänhet lever man materiellt sett väl, med god tillgång till hälsovård, utbildning, arbete och boende. Pensionärer och ensamstående

föräldrar har dock inte sällan svårt att få hushållsekonomin att gå ihop. Inkomstskillnaderna har under efterkrigstiden varit förhållandevis små, men de har ökat under senare år. Socioekonomiska skillnader förekommer främst mellan stadsbefolkning och landsbygdsbefolkning, samt mellan personer med korttids- eller deltidsanställning respektive personer med fast anställning. Generellt sett har kvinnor lägre lön och lägre pension än män, bland annat på grund av deras låga deltagande i arbetslivet och den höga andelen deltidsarbetande kvinnor. En stor andel av Japans fattigpensionärer är kvinnor.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Artikel 14 i författningen behandlar allas likhet inför lagen och förbjuder diskriminering bland annat på grund av kön. Eftersom en tydlig definition av könsdiskriminering, som både inkluderar direkt och indirekt diskriminering i den offentliga såväl som i den privata sfären saknas i lagstiftningen är det dock svårt att tillämpa konventionen om avskaffandet av diskriminering mot kvinnor fullt ut. Det finns heller ingen diskrimineringslag som omfattar kvinnor inom minoritetsgrupper, som är särskilt utsatta för trakasserier, stigmatisering och våld.

År 2016 fastslog Högsta domstolen att lagen om att kvinnor inte tillåts gifta om sig förrän sex månader efter skilsmässa strider mot författningen. Tidsperioden kortades därför ner från sex månader till 100 dagar. Det finns ingen tidsbegränsning gällande omgifte efter skilsmässa för män och trots tidigare rekommendationer från FN har lagen inte avskaffats. En annan rekommendation från FN som inte har efterlevts avser avskaffandet av skillnader i giftasåldern som är 18 år för män och 16 år för kvinnor.

Under senare år har kvinnors låga deltagande på arbetsmarknaden uppmärksammats alltmer på grund av landets demografiska situation. Att underlätta för kvinnor att arbeta, även efter att ha fått barn, och att öka andelen arbetande kvinnor är en central del i regeringens ekonomiska politik. Regeringen har satt upp konkreta jämställdhetsmål, som till exempel att andelen kvinnor i ledarpositioner inom den offentliga och privata sektorn ska uppgå till minst 30 procent 2020. Det saknas dock lagstadgade åtgärder för att förverkliga dessa mål och man förlitar sig istället på frivilliga initiativ och incitament.

Den kvinnliga representationen i landets regering och parlament är låg. Samhällsinstitutioner och näringsliv domineras av män. Socialförsäkrings- och skattesystemen utgår från familjen som enhet snarare än individen, vilket ofta gör kvinnor ekonomiskt beroende av män. Effekterna motverkar också kvinnors incitament att träda in på arbetsmarknaden.

Många fall av misshandel eller våldtäkt rapporteras sannolikt inte på grund av socialt och kulturellt tryck samt skam, men de mål som väcks leder i stor utsträckning till en fällande dom. Antalet kvinnojourer har ökat under senare år och polisen uppges vara snabb att träda till offrens hjälp. Våld i nära relationer förekommer. Enligt undersökningar uppges var tredje vuxen kvinna att hon har utsatts för våld av sin partner. Antalet anmälningar och samtal till hjälplinjer eller jourer som gäller våld i nära relationer har ökat stort under de senaste åren.

Abort är tillåtet men omfattas inte av landets allmänna sjukförsäkring, vilket gör att möjligheten till abort beror på kvinnans ekonomiska situation. För att genomföra aborten krävs också ett skriftligt godkännande av kvinnans partner.

Trots att prostitution är olagligt sedan 1956 finns en mycket omfattande sexhandel i landet. Ett problem som förekommer är *enjo kosai* ("träff mot betalning", tonårsprostitution). Det finns också en växande marknad för så kallade *joshi kosei* (kvinnlig gymnasieelev) *business*, där minderåriga i gymnasieålder utför tjänster så som massage eller servering. Det finns kopplingar mellan *joshi kosei business* och barnprostitution.

Handel med kvinnor är fortsatt ett problem i Japan. Offren kommer främst från Kina och andra länder i Asien, Östeuropa och Latinamerika. De lockas till Japan med löften om arbete i exempelvis restaurang eller fabrik, men tvingas sedan till arbete i bordeller, barer och eskortföretag. FN:s kommitté för konventionen om avskaffandet av diskriminering mot kvinnor har 2016 rapporterat om att vissa utländska kvinnor som kommer till Japan via det statliga *Industrial Training Program* och *Technical Internship Program* har utsatts för tvångsarbete och sexuella övergrepp. Detta ska enligt uppgift ha skett efter att de blivit fråntagna sina pass och blivit utsatta för hot om att skickas hem. Enligt regeringen överväger man att reformera programmen.

År 2015 kom regeringarna i Japan och Sydkorea överens i den kontroversiella frågan om de kvinnliga sexslavar (*comfort women*) som

tvångades till sexslaveri hos den japanska militärmakten före och under andra världskriget. Överenskommelsen innebär bland annat finansiellt stöd till de offer som fortfarande lever. Kritik har riktats mot regeringarna för att de inte tillräckligt beaktat de berörda kvinnornas åsikter.

Barnets rättigheter

Barns rättigheter skyddas generellt i lagen. Författningen förbjuder exploatering av barn. Distribution och innehav av barnpornografi är olagligt. Barnpornografiskt innehåll i tecknade serier är dock fortfarande lagligt och försäljning förekommer.

Japansk lagstiftning säkerställer inte betalning av underhåll till barnet om föräldrarna vid en skilsmässa inte når någon uppgörelse, vilket kan leda till en svår ekonomisk situation för barnet och den förälder som barnet lever med.

Barnaga är tillåtet, men kroppslig bestraffning i skolan är förbjuden. Trots detta är kroppslig bestraffning relativt vanligt förekommande i skolan. De senaste åren har det rapporterats om en ökad medvetenhet om våld mot barn. Enligt de senaste siffrorna anmäldes 88 931 fall av barnmisshandel under perioden april 2014 till mars 2015. Enligt lagen om förebyggande av barnmisshandel är myndigheter, läkare och lärare skyldiga att rapportera fall där barn misstänks fara illa. Lagen ger sociala myndigheter rätt att förbjuda föräldrar som misshandlar barn att ha kontakt med sina barn.

Japansk lagstiftning gynnar japanska medborgare i ärenden som rör bortrövade barn av japansk förälder i internationella äktenskap.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter

Japan har ingen lagstiftning som specifikt kriminaliserar direkt och indirekt rasdiskriminering. Det saknas också en omfattande definition av rasdiskriminering på grund av nationalitet, etniskt ursprung, hudfärg eller härkomst. Det finns heller inget särskilt nationellt organ som arbetar för att motverka diskriminering.

FN:s specialrapportör för rasism har konstaterat att olika former av diskriminering och främlingsfientlighet förekommer mot personer som tillhör nationella minoriteter, bland andra *burakumin* (tidigare kastlösa),

urbefolkningen *ainu* (enligt uppskattningar 30 000-50 000 personer) samt personer med utländsk härkomst. År 2008 erkändes *ainu* som urfolk, vilket innebar ett ökat skydd. Ett tillräckligt skydd av deras rättigheter samt rätt till land och naturresurser saknas alltså och skillnader i utbildningsnivå, anställning och levnadsförhållanden jämfört med den övriga befolkningen förekommer.

Ryukyuanerna är ögruppen Ryukyu-öarnas (vars huvudö är Okinawa) urbefolkning. Trots att UNESCO har erkänt de etniska minoriteterna i Okinawas unika etnicitet, historia, kultur och tradition, erkänns de inte som ursprungsfolk i Japan. FN anser att de åtgärder som tagits för att bevara Ryukyu-språken, vilka nu hotas av utrotning, inte är tillräckliga. FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering har uppmanat Japan att vidta åtgärder för att skydda de etniska minoriteterna i Okinawa. Civilsamhällsorganisationer i Okinawa har under många år verkat för att även urbefolkningen i Okinawa ska få samma formella erkännande som *ainu*.

Diskrimineringen av minoriteter är huvudsakligen av ekonomisk och social natur. Den tar sig bland annat uttryck i marginalisering på bostads- och arbetsmarknaden och i utbildningssystemet. Vissa företag rapporteras fortfarande köpa förbjudna listor med namn på tidigare *burakumin* som underlag för att undvika anställning av personer med sådan härkomst. De socioekonomiska skillnaderna mellan *burakumin* och övriga befolkningen är stora.

Anställningsrestriktioner mot icke-japanska medborgare inom den offentliga sektorn förekommer, men vissa lokala myndigheter har valt att avskaffa nationalitetskriteriet. Personer som tillhör minoriteter är svagt representerade i de politiska institutionerna.

Det förekommer uppgifter om direkt diskriminering av personer av utländsk härkomst på offentliga platser såsom restauranger, badhus, hotell och butiker, bland annat i form av skyltar som anger att enbart japaner har tillträde. Denna diskriminering kan drabba både personer av utländsk härkomst och japanska medborgare som anses ha ett utländskt utseende. Diskriminering inom områden såsom boende, utbildning, vård och arbetssökande förekommer.

År 2016 stiftades en lag om hatpropaganda, så kallat ”*hate speech*”, efter att Japan under flera år haft problem med anti-koreansk hatretorik. Lagen har

kritiserats för att vara tandlös då den inte innebär ett förbud av hets mot folkgrupp, inte leder till något straff och enbart gäller för de personer av utländsk härkomst som är bosatta legalt i Japan.

Justitieministeriet har meddelat att man för första gången planerar att genomföra en undersökning om diskriminering mot utländska medborgare. Resultatet kommer att offentliggöras under 2017 och är tänkt att användas som underlag för framtida arbete rörande mänskliga rättigheter.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexualitet är inte olagligt i Japan men landet saknar specifik lagstiftning som skyddar hbtq-personers rättigheter. Sexuell läggning eller könsidentitet omfattas inte av japansk diskrimineringslagstiftning och inte heller av lagstiftningen om hatpropaganda. Det finns ingen allmän partnerskapslagstiftning, men sedan 2015 är det möjligt för samkönade par att registrera partnerskap i stadsdelarna Shibuya och Setagaya i Tokyo. Under 2016 möjliggjordes detsamma i Saga stad i Mie-prefekturen, Takarazuka stad i Hyogo-prefekturen och i Naha stad i Okinawa-prefekturen.

Det finns få offentliga personer i det japanska samhället som är öppet hbtq. Det japanska samhället är i allmänhet likformigt, vilket bidrar till att många Hbtq-personer inte vill vara öppna med sin läggning. Enligt en rapport sammanställd av *Human Rights Watch* år 2016 förekommer det att hbtq-personer utsätts för mobbning på grund av sin sexuella läggning eller könsidentitet i skolan. Brister i lärarutbildningen om hbtq-personers situation bidrar till att de som försöker rapportera mobbning till skolpersonalen inte sällan själva skuldbeläggs eller utsätts för ytterligare kränkningar. Rapporter förekommer om diskriminering på arbetsmarknaden och om att hbtq-personer nedvärderas och kränks av polis och åklagare i samband med brottsutredningar, även som brottsoffer.

Samtidigt verkar hbtq-organisationer fritt i samhället och en ökad aktivitet har noterats det senaste decenniet. Pridefestivaler har anordnats i princip årligen på olika platser i Japan sedan 1994, men har först på senare år lockat till sig ett större antal besökare. Pridefestivaler hålls nu årligen i Tokyo och Osaka.

Lagar gällande våldtäkt, köp av sexuella tjänster och dylikt inkluderar inte samkönade sexuella handlingar eftersom lagen definierar samlag som vaginal

penetrering. Därför omfattas till exempel inte manliga offer av våldtäktslagstiftningen, vilket leder till kortare straff för förövaren då offret är man.

För att transpersoner ska kunna genomgå könskorrigering krävs att de först får diagnosen könsidentitetsstörning och sedan genomgår sterilisering.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Japan har ett mycket lågt flyktingmottagande. Den mycket restriktiva japanska tolkningen av flyktingkonventionen och den snäva definitionen av flyktingbegreppet gör att få personer kan uppnå flyktingstatus i Japan. Under 2015 ansökte 7 586 personer om asyl, ett för Japan rekordhøgt antal. Av dessa godkändes totalt 27 asylansökningar. Detta föranledde stark kritik mot regeringen, främst internationellt men också från inhemska flyktingorganisationer. År 2016 beslutade regeringen att ta emot 150 syrier som utbytesstudenter under fem år.

FN:s kommitté mot tortyr har riktat kritik mot att asylprocessen tar alltför lång tid och mot att asylsökanden förvaras i häkten under långa perioder i väntan på utvisning. Civilsamhällsorganisationer har rapporterat om övergrepp mot asylsökanden. De flesta asylsökande har inte rätt att arbeta, kan inte ansluta sig till den nationella hälsovårdsförsäkringen och kan inte komma i åtnjutande av socialbidrag eller andra sociala förmåner. Asylsökande erbjuds oftast inget juridiskt stöd från regeringen, men det japanska advokatsamfundet finansierar ett program som erbjuder gratis juridiskt stöd till de som inte har tillräckliga finansiella medel. Humanitär hjälp från *Refugee Assistance Headquarters*, ett organ knutet till utrikesministeriet, är inte sällan den enda inkomstkällan för flera asylsökande.

Det finns ett system för överklagande av avslag på asylansökningar i form av en kommitté som ser över besluten och ger rekommendationer. Regeringen har tidigare oftast följt dessa rekommendationer men denna praxis ändrades 2013 då regeringen för första gången i tre fall valde att inte följa kommitténs rekommendationer om att låta den asylsökande stanna i landet. Förändringarna i praxis har kritiserats av civilsamhällsorganisationer.

Japan har mycket begränsad invandring men antalet migranter har ökat de senaste åren. Det förekommer rapporter om overtidsarbete, tvångsarbete och övergrepp mot migranter, särskilt bland dem som kommit till Japan via

de statliga programmen *Industrial Training Program* och *Technical Internship Program*. Programmen är tänkta att erbjuda lärlingsjobb och utbildning för utländska arbetare men används inte sällan för att förmedla billig arbetskraft. I många fall vågar migranten inte rapportera våld, övergrepp eller exploatering av rädsla för att förlora sitt jobb eller sitt tillstånd att arbeta i Japan.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Japan ratificerade konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2014. Japansk lag förbjuder diskriminering på grund av funktionsnedsättning. År 2016 trädde en ny lag om diskriminering mot personer med funktionsnedsättning i kraft. Lagen har kritiserats för att sakna en tydlig definition av vad diskriminering innebär. Den förbjuder orättfärdig diskriminering och fordrar att arbetsgivaren gör rimliga ansträngningar för att anpassa arbetsplatsen och arbetssättet till personer med funktionsnedsättning.

I praktiken finns begränsningar i tillgången för personer med funktionsnedsättning till arbete, utbildning och olika former av statliga tjänster. Lagen om arbetsplatsdiskriminering gäller bara den offentliga sektorn och anger inga påföljder, något som civilsamhällesorganisationer kritiserat. Sedan 2013 måste minst två procent av ett företags totala arbetsstyrka överstiga 50 anställda utgöras av personer med funktionsnedsättning för att företaget ska undgå böter. Personer med funktionsnedsättning har begränsad tillgång till offentliga platser i Japan, men nya byggnadsprojekt måste enligt lag anpassas för personer med funktionsnedsättning och ansträngningar görs för att anpassa städer, arbetsplatser och boende till funktionsnedsattas behov.

Psykisk funktionsnedsättning är stigmatiserat och det finns brister i vården av personer med psykisk funktionsnedsättning, särskilt inom kriminalvården. Undersökningar har visat att denna grupp utgör över hälften av de intagna återfallsförbrytarna i vissa fängelser.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1979. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1979. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1995.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1985. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1999. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr har inte ratificerats.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1994. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2004. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2005.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2014.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2009.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 1981. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1982.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2007.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Sverige arbetar aktivt inom områden såsom jämställdhet och yttrandefrihet samt mot dödsstraffet i Japan, både genom EU och bilateralt. Sverige verkar också för hbtq-personers rättigheter. Sverige har uppmanat Japan att ta emot fler flyktingar. Det finns inga kända svenska civilsamhällesorganisationer på plats i Japan. Flera FN-organ finns på plats i Japan, bland annat UNHCR, UNDP, UN Women, UNICEF och OCHA. ILO och IOM finns också i Japan liksom Rädda Barnen och *Amnesty International*.